

Werken in het onderwijs is intensief. We menen te weten waar het aan ligt: aan de geringe autonomie en hoge eisen. Maar weten we daarmee om te gaan? Hebben we de afgelopen maanden ervaringen opgedaan waarvan we kunnen leren? We hebben bewezen dat we beschikken over veerkracht, laten we doorpakken met leerkracht.

Vitaliteit van leraarschap vraagt aandacht voor de binnenkant

Van veerkracht naar leerkracht

DOOR MARCEL ELSENAAR

Half maart werden we overvallen door het sluiten van de scholen. In heel Nederland werd onderwijs een nieuwe maatschappelijke opgave. Ouders zaten met kinderen thuis, tenzij ze zelf een vitaal beroep hadden. Hoe vitaal het belang was van het werk dat leerkrachten en docenten dag in dag uit doen werd in één klap duidelijk. Over het lerarentekort en de werkdruk hoorde je opeens weinig meer. Iedereen was druk bezig om het onderwijs opnieuw uit te vinden, nu via online middelen. Er was veel samenwerking, actieve ondersteuning vanuit besturen en directies, soms met hulp van deskundigen van buiten. En binnen enkele dagen was op de meeste scholen een nieuwe vorm uitgevonden om door te gaan met leren. Een huzarenstukje!

Druk druk druk

Maatschappelijke ontwikkelingen hebben hun weerslag op de school, net als op de zorg en de politiek. 'Als het regent in de samenleving, stormt het in de school' schreef socioloog Kees Schuyt al een tijd geleden¹. Dat maakt het beroep intensief, zeker ook omdat leraren hoge eisen aan zichzelf stellen, grote betrokkenheid hebben bij hun leerlingen. Maar de druk komt ook van beleidsmakers die vanuit een maakbaarheids geloof vaak een beroep doen op het onderwijs voor maatschappelijke vraagstukken en tegelijk vanuit managementdenken² hameren op opbrengsten en doorstroomcijfers. Binnen de school maken mondige leerlingen en hun ouders het niet gemakkelijker om met de niet-maakbaarheid om te gaan. Als het niet goed gaat met een kind moet daar direct een oplossing of een schuldige voor zijn. Ga er maar aan staan.

Onderwijs is een maatschappelijk goed. Elke zichzelf respecterende samenleving wijdt haar kinderen en jongeren in, zodat ze deel uit kunnen maken van die samenleving. En als het even kan, ook gaan bijdragen aan de verbetering van de samenleving. In die samenleving zijn leraren de mensen die we dat toevertrouwen omdat zij beschikken over de talenten, kennis en vaardigheden om dat goed te doen. Het onderwijs vindt plaats in scholen, en leerlingen worden ingedeeld in groepen, omdat er zo op een efficiënte manier een leeromgeving kan worden geschapen waarin leerlingen kennis opdoen, vaardigheden ontwikkelen en zich ontwikkelen in een sociale context. Gert

Biesta³ heeft heel mooi beschreven welke virtuositeit het onderwijs vraagt: als leraar ben je voortdurend met al je leerlingen bezig om simultaan te schakelen op drie onderling verbonden schaakborden. Kwalificatie, socialisatie en persoonsvorming vinden voortdurend tegelijk plaats, en de leraar moet dus fit zijn, goed voorbereid, en snel kunnen beoordelen wat in een situatie het belangrijkste is voor ontwikkeling van de leerlingen.

De onderbreking als leermoment

Het plots wegvallen van het normale onderwijsarrangement, de onderbreking van het normale, had een aantal belangrijke effecten:

- Binnen de nieuwe beperkte mogelijkheden moesten leerkrachten met collega's autonoom bepalen wat voor de periode van lockdown echt belangrijk was om leerlingen te laten doen. In de praktijk betekende dit een keuze voor de kwalificerende leeractiviteiten.
- Zonder veel te weten van de technische mogelijkheden bij de leerlingen thuis en de geschiktheid van ouders om leerlingen te begeleiden bij het schoolwerk moesten middelen en programma's gekozen worden om dat onderwijs vorm te geven. Het onderwijs was plots individueel en dat gaf veel discussie over kansenongelijkheid.
- Het wegvallen van het sociale. Leerkrachten misten de directe waarneming van het effect van hun keuzes. Leerlingen misten de sociale dynamiek die hun dag kleurt. Het sociale verband blijkt een heel belangrijk onderdeel van onderwijs.
- De structuur viel weg. Normaal zorgt de schoolbel, het klaslokaal en het dagrooster (VO) voor structuur waarmee je de dag zinvol doorkomt. Nu moesten ze daar zelf voor zorgen. Zoals een leerling het verwoordde: "Het moest plots helemaal uit jezelf komen. Zelf bepalen of je je bed uit komt, wanneer je aan je schoolwerk begint, wat je wel of niet doet". Tegelijk waren er ook leerlingen die ontdekten dat ze de lessen niet echt nodig hadden, die 's morgens vroeg al begonnen met hun taken en voor twaalf uur klaar waren.

Dit zijn terugkerende elementen in gesprekken met leerkrachten en schoolleiders vanuit de vraag "Hoe kunnen we ons voordeel doen met wat er aan het licht gekomen is?" Dat begint met het onderscheiden wat ons vitaal en veerkrachtig maakt, en onze deskundigheid en passie voor het werken

Leraren stellen hoge eisen aan zichzelf

in het onderwijs voorop te stellen. Meer aandacht voor de binnenkant. Zoals een leerkracht eens opmerkte tijdens een expeditie geïnspireerd leraarschap: "We klagen wel over die werkdruk, maar we vergeten om tegendruk te vormen vanuit onze eigen passie, betrokkenheid en deskundigheid."

Samen werken aan goed onderwijs

Meer aandacht voor de binnenkant betekent in de praktijk dat we op andere manieren samen werken aan goed onderwijs en daarbij ook aandacht besteden aan de vraag wat dan 'goed' is. Om daar te komen is meer nodig dan vergaderen en jaarplannen. Zelf betrokken zijn om de vertaling te maken van de bedoelingen van onderwijs voor kinderen en de samenleving helpt om in de praktijk goede keuzes te maken. Het helpt om een eigen kwaliteitscultuur te ontwikkelen waar ouders en omgevingspartners van de school bij betrokken zijn.

Activiteiten die daar bij horen zijn bijvoorbeeld: vanuit dagelijkse praktijken met elkaar het gesprek aangaan over momenten dat je het even niet weet. Ruimte scheppen voor het gesprek over de maatschappelijke vraagstukken die met de leerlingen mee de school in komen en daarin als team een gezamenlijke houding bepalen. Samen een deskundige uitnodigen om van te leren. En: het gesprek met leerlingen aangaan over goed onderwijs, en de verschillende leerbehoeften. Het blijkt vaak een godmijn.

Vitaal en veerkrachtig leraarschap

In de veerkracht die we hebben ervaren zitten heel veel leermomenten. Laten we die meenemen in de praktijk van de komende jaren en samen blijven werken aan het mooie - en vitale - beroep van leraar. Vanuit Verus ondersteunen wij dat graag door het organiseren van bijeenkomsten van *de Kennisalliantie Goed en Geïnspireerd Onderwijs*, de identiteitsdag *Vitaal en veerkrachtig leraarschap* op 4 november 2020⁴ en vele vormen van ondersteuning bij onderwijsontwikkeling.

Marcel Elsenaar (melsenaar@verus.nl) is adviseur duurzaam onderwijs en identiteit bij Verus.

Vereniging voor katholiek en christelijk onderwijs

1 Kees Schuyt, Het onderbroken ritme, Kohnstammlezing 2001
 2 Marjolein Quené, Voorbij de managementmaatschappij, Lemniscaat 2018
 3 Gert Biesta, Het prachtige risico van onderwijs, Phronese 2015
 4 Meer info op www.verus.nl/identiteitsdag